

ZAJEDNIČKI KORIJEN HRVATSKIH MARIJANSKIH OFICIJA NA POČETKU 16. STOLJEĆA

Josip TANDARIĆ, Zagreb

Jedini hrvatskoglagoljski tiskani *liber horarum* jest izdanje biskupa Šimuna Kožičića Benje *Oficij rimski* (Rijeka 1530). Prema incipitu to je *Oficij blažene devi Marie kužanъ i popravlenъ častnimъ ocemъ g(opođi)nomъ Šimunomъ biskupomъ modruškimъ s mnogimi êže pridana sutъ*. Budući da je riječ o glagoljskom izdanju, na prvi pogled čini se posve jasnim da to djelo po svojem korijenu pripada hrvatskoglagoljskoj baštini. Poznato je međutim da je u redigiranju svojih knjiga Kožičić pošao nešto drugačijim putem, prekidajući donekle s dotadanjom hrvatskoglagoljskom jezičnom tradicijom i tražeći nova rješenja. Osim toga, provlači se sumnja u izvornost Kožičićeva izdanja te se smatra vjerojatnim da je izdanje *Oficija rimskog* preradba nekoga starijeg dubrovačkog molitvenika, na primjer dubrovačkoga oficija tiskanog zapadnom ćirilicom u Mlecima 1512.¹ Najbliže izdanje po godinama Kožičićevu *Oficiju rimskom* bilo bi doista dubrovačko izdanje *Ofičja* iz 1512.² Ipak između Kožičićeva priručnika i dubrovačkog molitvenika nema neposredne srodnosti, kao što je nema ni prema drugim dubrovačkim oficijima. Prva je i načelna razlika već u jeziku: Kožičićev *Oficij* (osim katekizamskih obrazaca) s pravom ubrajamo u crkvenoslavenske tekstove, što se ne može reći za dubrovačke oficije koji su daleka preradba crkvenoslavenskih tekstova. Kožičićev je *Oficij* opširniji sadržajem i bogatiji od dubrovačkih. Kalendar Kožičićeva *Oficija* srodan je kalendarima glagoljskih rukopisnih i tiskanih misala i brevijara; u njemu se posebno ističu pavlinski blagdani, a to je i posve razumljivo, budući da se na području modruške (Kožičićeve) biskupije nalaze poznati pavlinski samostani. Biblijski tekstovi

¹ usp. npr. T. Blažeković, *Fluminensia croatica*. JAZU, Zagreb 1953, 14.

² usp. M. Rešetar i Č. Đaneli, *Dva dubrovačka jezična spomenika iz XVI. vijeka*. SKA, Posebna izdanja, knj. CXXII, Filozofski i filološki spisi, knj. 32, Beograd 1938. Rešetar je ovo izdanje nazvao *Srpski molitvenik iz 1512*; usp. str. IX i dr. U incipitu ovaj se molitvenik naziva *Ofičje: U ovom ofičju svi mieseci, ofičbje, ođb blažene gospođe, ofičbje ođb svetoga karsta...*; usp. str. 1.

marijanskog i mrtvačkog oficija u *Oficiju rimskom*, uz neke tekstološke zahvate, produžuju crkvenoslavensku tradiciju hrvatskogalgotjskih brevijara. S glagoljaškom tradicijom slaže se Kožičić i u zadržavanju himna *Te Deum* na kraju matutina; i ovdje, kao i u glagoljskim brevijarima na Marijine blagdane, imamo marijanski *Te Deum* (*Tebe mater božiju hvalimo*, f. 17r). Dubrovački oficiji poznaju samo obični *Te Deum*, koji kod Kožičića dolazi na kraju molitvenika (f. 117r), prije *Zaklinjanja oblaka*. Kožičićev molitvenik ima i obrazac mise na čast Majke Božje; u tekst *Slave* uneseni su marijanski tropi kao što je to u glagoljskim misalima: *Primi moleniē naša, na Mariinu salvu... Ęko ti samъ svetъ, Mariju posvećae. Ti samъ Gospodъ, Mariju opravlae. Ti sam višni, Mariju korunue*. Dubrovački pak oficiji uopće nemaju obrasca mise.³ Ima pojedinosti u kojima Kožičić ne slijedi glagoljašku tradiciju (ima npr. *na laudesъ* mjesto uobičajenoga glagoljaškog *na matutini*), ali u tome ne mora biti pod utjecajem dubrovačkih oficija, već je to nastojanje da se terminologija popravi i uskladi s latinskom terminologijom. Za one dijelove Kožičićeva molitvenika kojih nema u glagoljskim brevijarima a prevedeni su na crkvenoslavenski jezik hrvatske redakcije kao prevodilac dolazi u obzir samo Kožičić; dubrovački pak oficiji nemaju sličnih tekstova (molitve sv. Augustina, sv. Ciprijana, sv. Anselma i dr.).

Postoje međutim i pojedinosti u kojima Kožičićev *Oficij rimski* i dubrovački *Ofičje* polaze od zajedničkoga crkvenoslavenskoga izvora. To su u prvom redu biblijski tekstovi, što se za dubrovačke tekstove već prije isticalo.⁴ Već je Fancev upozorio na činjenicu da dubrovački tekst psaltira ne potječe od bilo koje crkvenoslavenske tradicije, nego upravo od hrvatske, pozivajući se na mjesto iz ps. 94,10; dok *Sinajski psaltir* ima taj redak: *četyri desęti lęť negodovahъ roda togo*, hrvatskoglagoljski psaltiri imaju: *četiri deseti lęť blizъ bęhъ rodu semu* (a tako je i u Kožičića); dubrovačko *Ofičje* ima: *četarъdest ljeta blizu bihъ rodu óvomuj*, neovisno kao i glagoljski od latinskog: *quadraginta annos offensus fui generationi huic*.⁵

Ofičje se slaže s glagoljskom tradicijom i na onim mjestima gdje je Kožičić napušta za volju latinskog teksta, pa prema hrvatskoglagoljskom ps. 8,2: *ęko vnzese se velblępota tvoę pręviše nebesъ* *Ofičje* ima: *jako unzesena jest velja lępota tvoja svarъhu nebesъ*. Kožičić na ovom mjestu *velblępota* zamjenjuje s *veličastvo* prema latinskom: *quia elevata est magnificentia tua super caelos*. Slično je u ps. 129,4.

³ usp. J. Tandarić, *Hrvatski marijanski oficiji*, *Advocata Croatiae*. Zbornik radova hrvatske sekcije VIII. međunarodnog mariološkog i XV. marijanskog kongresa u Zaragoza, 3.-12. 10. 1979. Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1981. (Teološki radovi 12), 109.

⁴ Fr. Fancev, *Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir*, *Dva latinicom pisana spomenika hrvatske proze 14. i 15. vijeka*. Djela JAZU, knj. 31, Zagreb 1934, XLV-CXV.

⁵ Fancev, *n. dj.*, CI-CII.

Prema latinskom: *Quia apud te propitiatio est* Kožičić će prevesti: *éko u tebe pomilovanie est*, a Ofičje će zadržati: *jere ôdъ tebe očištenbje jestъ* prema hrvatskoglagoljskom: *éko u tebe ocěšćenie estъ*.

Ugledanje u latinski tekst nalazimo i u Kožičićevu *Oficiju rimskom* i u dubrovačkom *Ofičju*, iako na različit način. Kožičić je u tome dosljedniji. Dok npr. hrvatskoglagoljski psaltiri imaju ps. 44,3: *krasněi dobrotoju pače sinъ človečaskihъ, izliě se blagodětъ vъ ustěhъ tvoihъ*, Kožičić će prema latinskom: *Speciosus forma prae filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis* prevesti: *Krasnei obrazomъ veće od sini človečaskihъ, izlita estъ milostъ va usnahъ tvoihъ*. Latinske riječi *forma* i *gratia* dobile su nov prijevod: *obrazъ* i *milostъ* (mjesto staroslavenskih *dobrota* i *blagodětъ*). *Ofičje* će također djelomično mijenjati tekst prema latinskom, ali će usput sačuvati i naslijeđeno *dobrotomъ*, a *forma* i *gratia* bit će prevedeni sa *krasotomъ* i *milostъ*: *Ljepši dobrotomъ i krasotomъ ôdъ sinovъ človječaskihъ (!), izlieva se milostъ u usnahъ tvôihъ*.

Vidimo dakle da se u prijevodu psalama, a oni sačinjavaju najveći dio oficija, i onda kad nastaju neke promjene, i u Kožičića i u dubrovačkom *Ofičju*, u osnovi nalazi hrvatskoglagoljski tekst.

Kad je međutim riječ o marijanskim oficijima, nije dovoljno zadržati se na pojedinim recima psalama ili na drugim biblijskim odlomcima. Treba uzeti u obzir i druge sastavne dijelove oficija, tj. himne i oracije. Po sebi bilo bi moguće da su biblijski dijelovi dubrovačkih oficija i hrvatskoglagoljskih oficija (pa onda i Kožičićeva *Oficija rimskog*) preuzeti iz starijeg zajedničkog izvora, a da su drugi dijelovi – himni i oracije – nastali neovisno o starijoj redakciji. U dubrovačkim su oficijima i u oficijima hrvatskoglagoljskih brevijara himni i oracije prevedeni s latinskoga riječ po riječ, pa često ono što ih povezuje i po čemu su slični može biti jednostavno njihov zajednički latinski uzor. Kad je međutim riječ o *Ofičju* iz 1512, vidljiviji su tragovi glagoljskog predloška negoli u starijim dubrovačkim oficijima. Uzmimo kao primjer prvu strofu poznatog himna *Ave, maris stella*. Latinski je izvornik:

Ave, maris stella,
Dei mater alma,
atque semper virgo,
felix caeli porta.

Hrvatskoglagoljski brevijari (npr. tiskani *Baromićev brevijar* iz 1493) imaju prijevod:

Zdrava morska zvězdo
božie mati sveta
toli vsagđa dëvo
zbožna nebeska vrata (f. 496v).

Kožičić je nastojao nešto izgladiti stihove:

Zdrava morska zvêzdo
sveta božbê mati
toli vsagda devo
blažena nebu vrata (f. v3v).

Dubrovačko *Ofiĉje* ovu strofu prevodi:

Zdrava morska zviezdo
božbja mati sveta
môli vazbda dievo
dôbročesbta zbôžbna nebesbka vrata (f. d5r-v).

Možemo upozoriti na dvije pojedinosti: u trećem retku nalazimo riječ *môli*; Rešetar u svojem izdanju u bilješci pod crtom kaže: izlišno.⁶ Vratimo li se međutim glagoljskom tekstu, lako nam je u *moli* prepoznati krivo viđenu ili shvaćenu riječ *toli* (atque) iz glagoljskog teksta. U četvrtom retku za latinsko *felix* nalazimo dvije riječi: *dôbročesbta zbôžbna*. Riječ *zbožna* nalazimo već u glagoljskom tekstu, a riječ *dobročesta* ima na istome mjestu npr. marijanski oficij dubrovačke franjevačke knjižnice.⁷ Vjerojatno riječ *zbožna* nije bila dovoljno izrazita, pa je pojačana poznatijom riječi *dobročesta*. Iako je ovo mjesto izrazitije negoli druga, sličnosti koje proizlaze iz glagoljskog predloška možemo naći i u drugim himnima i oracijama marijanskog oficija. Značajno je da je ova prisutnost glagoljskog teksta očitija u razmjerno mlađem tekstu iz 1512. negoli u starijim dubrovačkim oficijima, a zapažamo je ne samo u biblijskim tekstovima, koji su marijanskom oficiju zajednički s drugim liturgijskim tekstovima, nego upravo u onim dijelovima oficija koji su karakteristični za marijanski oficij.

Vratimo se međutim još jednom na Kožičićev *Oficij rimski*. Uzet u cjelini ovaj priručnik u svojem liturgijskom dijelu uklapa se u glagoljašku tradiciju. Ipak Kožičić ne preuzima doslovno tekstove iz hrvatskoglagojskih brevijara i misala, kao što je to ovdje bilo moguće zapaziti na tekstu psalama. Značajno je međutim da Kožičić ne mijenja ustaljeni hrvatskoglagojski tekst na onim mjestima u kojima bi možda bio nerazumljiv, nego na onim mjestima na kojima ne odgovara latinskom uzoru (riječ *dobrota* u ps. 44,3 nije nerazumljiva da bi trebalo tražiti poznatiju hrvatsku riječ *krasota*, već riječ *dobrota* ne odgovara latinskoj riječi *forma*).

Potpuniji studij Kožičićeva jezika u. liturgijskim i neliturgijskim izdanjima njegove tiskare moći će više reći o Kožičićevim stavovima i postupcima. Značajno

⁶ Rešetar, *n. dj.*, 44, bilj. b.

⁷ Fancev, *n. dj.*, 27, bilj. 1 bis.

je međutim da stari glagoljaški izvori nisu zaboravljeni ni na početku 16. stoljeća: u Dubrovniku daju građu za molitvenike na štokavskom književnom jeziku, a na Rijeci su osnova i polazište za liturgijsku knjigu iz tiskare biskupa Šimuna Kožičića.

* * * * *

S a ž e t a k

Kožičićev *Oficij rimski* iz 1530. u liturgijskom dijelu oslanja se na hrvatsko-glagoljsku liturgijsku tradiciju, iako prijevod psalama i himana usklađuje s latinskim liturgijskim tekstom. Dubrovačko *Ofičje*, tiskano u Mlecima 1512, slijedi hrvatsko-glagoljsku tradiciju ne samo u biblijskim dijelovima već i u prijevodu himana i molitava, koje je moglo preuzeti samo iz hrvatskoglagoljskih izvora.

S u m m a r y

COMMON ROOTS OF CROATIAN MARIOLOGICAL OFFICES AT THE BEGINNING OF THE SIXTEENTH CENTURY

In its liturgic part Kožičić's *Oficij rimski* (Roman Office) of 1530 is based on the Croato-Glagolitic liturgic tradition, although the translations of psalms and hymns agree with the Latin liturgic text.

Ofičje from Dubrovnik printed in Venice in 1512 follows the Croato-Glagolitic tradition in the biblical part as well as in the translations of hymns and prayers which only could have been taken over from Croato-Glagolitic sources.

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 20. travnja 1984.

Autor: Josip Tandarić

Staroslavenski zavod

»Svetozar Ritig«, Zagreb